

О.А. Лаговська, д.е.н., проф.

М.В. Якименко, здобувач

Житомирський державний технологічний університет

МОДЕЛЬ ВПЛИВУ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ПРИБУТКУ

Досліджено особливості системи управління ризиками суб'єкта господарювання та встановлено, що ефективність управління ризиками підприємства обмежена суб'єктивними можливостями прийняття управлінських рішень, які мають прийматися на основі думки, що склалася на певний момент часу, виходячи з доступної зовнішньої та внутрішньої інформації. Відповідно до проведеного аналізу стану корпоративного управління в Україні, встановлено, що майже половина з досліджуваних підприємств не здійснює ризик-управління на підприємстві. Така ситуація пов'язана, перш за все, з відсутністю кваліфікованих фахівців у сфері ризик-орієнтованого управління, а інформація, що використовується, переважно запозичена із зарубіжних джерел та практики закордонних компаній, умови функціонування яких значно відрізняються від вітчизняних. Встановлено, що найпоширенішими інструментами управління ризиками є їх ідентифікація, прогнозування та оцінка. На основі проведеного дослідження побудовано модель комплексної системи управління прибутком за умов невизначеності з метою створення надійного інструменту управління підприємством.

Ключові слова: ризик; прибуток; управління; модель управління; бухгалтерський облік.

Постановка проблеми. Функціонування будь-якого суб'єкта господарювання спрямоване на отримання прибутку. Кожен суб'єкт господарювання під час проведення господарської діяльності здійснює управління фінансовими результатами з метою підтримки власної платоспроможності та рентабельності. Управління прибутком – це процес цілеспрямованого впливу суб'єкта на об'єкт для досягнення цільового рівня фінансових результатів.

Розбіжності економічних інтересів учасників підприємницької діяльності, ліквідаційні та ліквідаційні низки нормативно-праг © О.А. Лаговська, М.В. Якименко, 2015 ція країни, недостатність економічних стимулів формування прибутку створюють умови ризику недоотримання власниками очікуваного доходу у вигляді прибутку від вкладених коштів у підприємство. Усі перелічені вище фактори

створюють умови невизначеності та визначають ризик зменшення або недоотримання запланованого прибутку.

У зв'язку з цим, в останні роки актуальності набуває створення системи ризик-орієнтованого управління підприємством, що має враховувати наявність та дію як зовнішніх, так і внутрішніх факторів появи ризиків з метою їх усунення або мінімізації їх впливу. Проте процес управління ризиками має обов'язково супроводжуватись оцінкою ефективності такого управління, впливу результатів дії ризиків та самого процесу управління на фінансові результати суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління прибутком підприємства досліджували І.А. Бланк, В.І. Блонська [3], О.І. Вужинська [3], Н.В. Кальмук [4], А.О. Керженцева [6], В.В. Мантуленко [6], В.В. Нагайчук [7], Є.Ю. Ткаченко [9], С.В. Харченко [10], С.О. Чешко [11], О.М. Чорна [12] та ін. Проте дані дослідження потребують поглиблення щодо удосконалення впливу ризик-орієнтованого управління на бухгалтерський облік прибутку суб'єктів господарювання.

Викладення основного матеріалу. Складність управління прибутком обумовлює необхідність залучення різномірної не лише внутрішньої, але й зовнішньої інформації. Проте, не дивлячись на суттєве значення зовнішніх джерел, основою системи інформаційного забезпечення управління прибутком є внутрішня управлінська інформаційна система, що базується на даних бухгалтерського обліку та є складовою системи корпоративного управління суб'єкта господарювання.

Відповідно до проведеного опитування українських компаній ТзОВ «КПМГ-Україна» щодо стану корпоративного управління в Україні [8, с. 8], лише у 40 % респондентів однією із функцій корпоративного управління є управління ризиками. Варто зауважити, що з даних 40 % лише у 50 % респондентів наявні на підприємстві елементи управління ризиками, а у 15 % – взагалі відсутні елементи управління ризиками.

Результати опитування щодо стану корпоративного управління в Україні наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Управління ризиками серед функцій корпоративного управління

Як видно з рисунка, більшість респондентів вважають, що основними функціями корпоративного управління є забезпечення інтересів акціонерів (85 %) та розкриття інформації (75 %). Недооцінка функції управління ризиками обумовила неготовність більшості вітчизняних підприємств протистояти сучасному стану економіки України.

Процес управління ризиками суб'єкта господарювання є досить складним та довготривалим. Так, за даними проведеного опитування компанією PricewaterhouseCoopers LLP 1299 керівників та членів правлінь різних компаній у 2015 році, близько 46 % керівників зазначили, що вони витрачають більше часу для проведення розрахунків щодо ймовірності настання певного окремого ризику, ніж реагують на нього [2]. Але незважаючи на такий результат, більшість із них продовжує використовувати різноманітні інструменти для ефективного аналізу та управління ризиками досліджуваних компаній.

На складність процесу управління вказує наявність таких факторів:

– за своєю природою ризики належать до майбутнього періоду, який завжди є невизначеним;

– управління ризиками здійснюється на різних рівнях управління та відносно різних об'єктів, що вказує на те, що окремі ризикові ситуації на підприємстві можуть знаходитися не в полі зору та контролю керівництва або власників підприємства;

– управління ризиками не може надати абсолютної гарантії того, що ризик є повністю усуненим чи його дія є максимально мінімізована.

В публікації американського дослідника Т.Олавсруда (Т.Olavsrud) наведена інформація щодо дослідження найбільш поширених ризиків на американських підприємствах, результати якого наведені на рисунку 2.

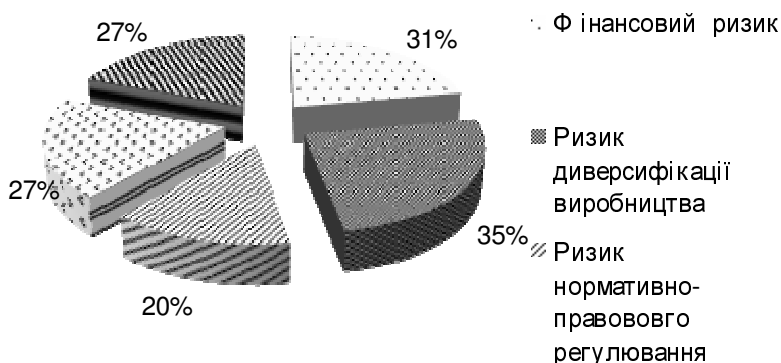

Рис. 2. Основні ризики в діяльності суб'єктів господарювання (побудовано на основі [1])

Як видно з рисунка 2, зарубіжні компанії, на відміну від вітчизняних, виділяють окремо ризик прибутку та ризик економічної культури й стимулювання.

За кордоном управлінським персоналом досить значна увага приділяється управлінню прибутком підприємства, його відхиленням від цільового рівня ризику, причинам недоотримання прибутку чи одержання надприбутку, а також проводиться аналіз причин одержання допустимих або критичних рівнів збитку.

Ризик зменшення прибутку суб'єкта господарювання є небезпекою недоотримання або отримання в обсягах менших за заплановані доходи власника, що є не нижчими за ринковий рівень доходу, коли його інтереси обмежуються або не дотримуються взагалі на відміну від

інтересів самого підприємства як самостійного суб'єкта підприємницької діяльності.

На думку Г.С. Козлової [5], ризик зменшення прибутку є формою прояву невизначеності, а його наявність негативно впливає на отримання доходів власниками, що визначає необхідність виявлення ризику зниження прибутку та врахування його величини до розрахунку ставки дисконтування в процесі ринкової вартості власного капіталу.

При оцінці ймовірності ризику та його впливу часто використовуються дані про події, які спостерігались у минулому, що підвищує об'єктивність інформації для потреб управління. Інформація, сформована всередині підприємства, а особливо в системі бухгалтерського обліку, є більш об'єктивною та забезпечує отримання кращих результатів, ніж при використанні зовнішньої інформації. Проте навіть у випадку, коли вихідною інформацією для оцінки ризиків використовуються внутрішні дані, зовнішня інформація може використовуватись як засіб контролю та для поглибленого аналізу ризикової ситуації.

При оцінці та прогнозуванні ризику за наслідками минулих подій необхідно пам'ятати про те, що фактори ризику, які діяли в минулому, можуть з часом змінювати свої властивості. Управління ризиками на підприємстві може стати не лише захисником підприємства, але і джерелом доданої вартості або новим центром прибутку.

Модельовання облікових подій у системі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю дозволяє сформувати реальну картину поточного та перспективного фінансового стану підприємства, а також виявити основні тенденції та динаміку розвитку підприємства, що надасть можливість своєчасно та адекватно приймати ефективні управлінські рішення, орієнтовані на перспективу.

Якість інформаційного забезпечення процесу управління ризиками та обліково-управлінських комунікаційних потоків залежить, в першу чергу, від ефективно налагодженої системи ризик-орієнтованого управління. Важливе значення в організації будь-якої економічної системи відіграє система нормативно-правового забезпечення та регулювання. Зазвичай на рівні підприємства такою системою є розроблений комплекс внутрішніх нормативних документів, що регулюють окремі сфери діяльності підприємства, бізнес-процеси тощо.

Вважаємо, що при створенні системи ризик-орієнтованого управління суб'єкту господарювання обов'язково варто розробити та

затвердити Внутрішню політику управління ризиками суб'єкта господарювання, яка визначатиме загальні засади та цілі створення такої системи, порядок її взаємодії з іншими економічними підсистемами.

Важливе значення у функціонуванні будь-якої економічної системи, здійсненні будь-якого бізнес-процесу відіграє система відповідальності та делегування повноважень.

З урахуванням певних обмежень, надані повноваження і рівень відповідальності часто збалансовані таким чином, щоб заохочувати особисту ініціативу працівників. Делегування повноважень означає передачу відповідальності за прийняття певних управлінських рішень співробітникам, які безпосередньо беруть участь у щоденних операціях підприємства.

Кожен співробітник підприємства несе визначену відповідальність за управління ризиками. Повну відповідальність несе керівник підприємства, а також його власники. Інший управлінський персонал має забезпечувати підтримку політики підприємства у сфері управління ризиками, сприяти дотриманню показників ризиковості, здійснювати управління ризиками в межах своєї відповідальності з урахуванням допустимих рівнів ризику.

Ключові обов'язки з підтримки даного процесу зазвичай виконує директор з управління ризиками, фінансовий директор, начальник відділу внутрішнього аудиту (внутрішнього контролю) та інші посадові особи. Інші співробітники відповідають за дотримання установлених підприємством процедур, норм і правил управління ризиками. Усі співробітники, які відповідають за важливі аспекти оперативного та фінансового управління, мають отримати чіткі інструкції від керівництва підприємства про важливість процесу управління ризиками. Для забезпечення процесу управління ризиками необхідно розробити формат внутрішньої звітності, яка відображає наслідки впливу ризику на результати діяльності підприємства. Функціональне призначення звітів полягає в обміні інформацією між системою бухгалтерського обліку та контролінгу, розвитком обліково-аналітичного забезпечення управлінських рішень. Фінансовий результат господарської діяльності підприємства визначається показником прибутку або збитку, що утворюються протягом календарного року. Він є основним показником діяльності, саме тому його бухгалтерський облік та аналіз є одним з найважливіших етапів усього обліково-аналітичного процесу.

Для управління прибутком важливо мати повну та правдиву інформацію про виконання запланованих показників доходів, витрат і

фінансових результатів, а також про тенденції та характер змін у господарській діяльності підприємства.

В такому випадку варто наголосити на важливості системного підходу в управлінні прибутком. Такий підхід передбачає вивчення способів організації підсистем ризик-орієнтованого управління в одне ціле та вплив процесу функціонування самої системи управління на окремі ділянки управління. Управління прибутком має відбуватися на стадіях його формування, розподілу та використання.

Модель комплексної системи управління прибутком за умов невизначеності наведена на рисунку 3.

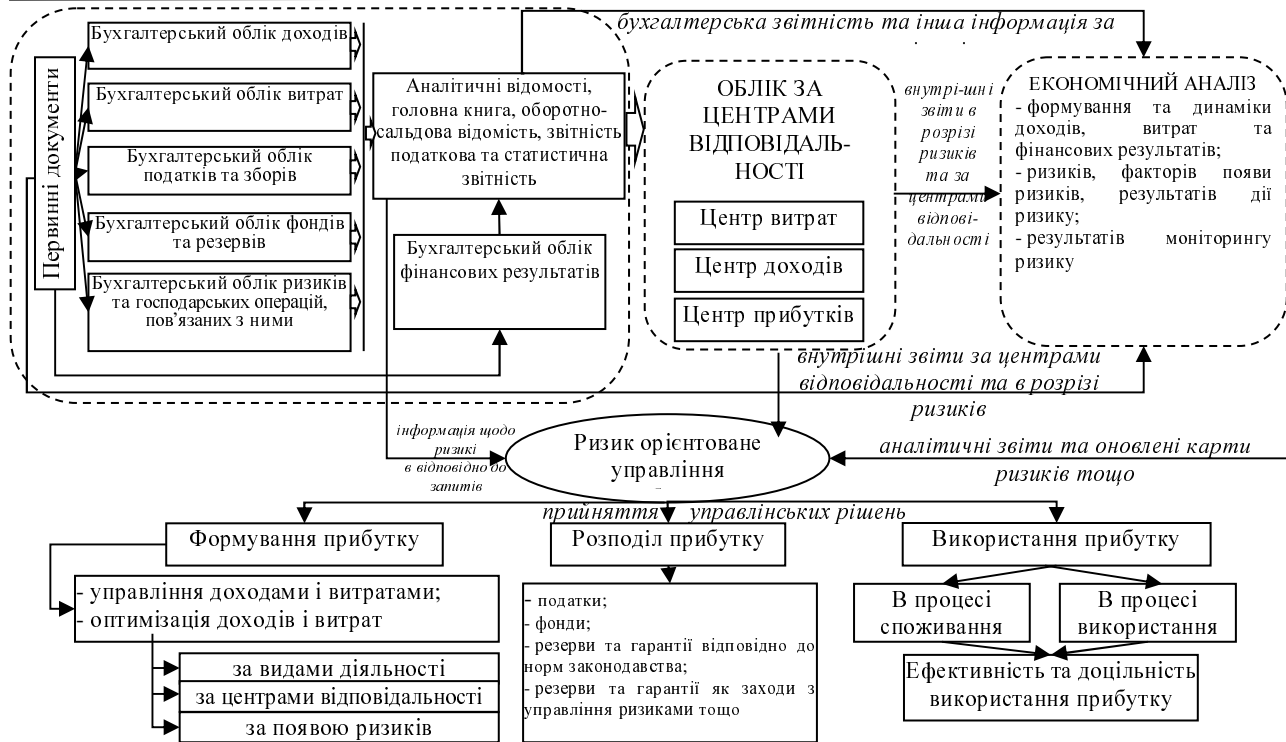

Рис. 3. Модель комплексної системи управління прибутком за умов невизначеності

Первинні документи, надійшовши до системи бухгалтерського обліку та аналізу, створюють інформаційну базу для роботи підсистем фінансового та управлінського обліку, а також економічного аналізу. В підсистемі фінансового обліку дані первинних документів групуються за синтетичними та аналітичними показниками.

На основі рахунків складаються аналітичні відомості, реєстри, головна книга, бухгалтерська звітність. Звітність, сформована в підсистемі фінансового обліку, надається як апарату управління підприємством, так і зовнішнім користувачам облікової інформації.

В підсистему управлінського обліку інформація про ресурси акумулюється за центрами відповідальності, які надають внутрішні управлінські звіти керівництву.

Інформація фінансового та управлінського обліку надходить до системи економічного аналізу, де вона оброблюється та аналізується, а потім така аналітична інформація надходить також до апарату управління підприємством. Таким чином, керівництво підприємства буде отримувати три види звітності: бухгалтерську звітність (фінансову, податкову та статистичну), звітність за центрами відповідальності та аналітичні звіти.

Висновки. Сформувавши на підприємстві запропоновану систему бухгалтерського обліку та аналізу фінансових результатів, управлінський персонал отримує міцний та надійний інструмент управління підприємством в цілому та його структурними підрозділами. Така система дозволяє виявити внутрішні резерви зростання прибутку за рахунок зниження витрат, а також підвищити рентабельність продукції.

У перспективах подальших досліджень вбачаємо за необхідне розробити порядок та особливості формування управлінської облікової політики підприємства, що буде проміжною ланкою між системою бухгалтерського обліку та структурними елементами процесу ризик-орієнтованого управління. Крім того, задля підвищення об'єктивності відображення господарських операцій з формування, розподілу та використання прибутку за умов невизначеності, пропонуємо розробити методіку бухгалтерського обліку господарських операцій, які є результатом виникнення ризику, з урахуванням їх впливу на фінансовий результат суб'єкта господарювання.

Список використаної літератури:

1. *Olavsrud T.* How risk management leads to increased profit margins / *T.Olavsrud* // *Serving Chief Information Officers* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cio.com/article/2910231/risk-management/how-risk-management-leads-to-increased-profit-margins.html>.
2. Risk in review 2015: Decoding uncertainty, delivering value [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pwc.com/gx/en/services/audit-assurance/publications/risk-in-review-2015.html>.
3. *Блонська В.І.* Вдосконалення формування та використання прибутку підприємства / *В.І. Блонська, О.І. Вужинська* // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2008. – № 18.1. – С. 122–128.
4. *Кальмук Н.В.* Управління прибутком підприємства у сучасних умовах / *Н.В. Кальмук, С.Т. Дуда* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/15_5/254_Kamalczuk_15_5.pdf.
5. *Козлова Г.С.* Риск снижения прибыли в оценке рыночной стоимости собственного капитала : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / *Г.С. Козлова*. – М., 2013. – 28 с.
6. *Мантуленко В.В.* Управление прибылью предприятия / *В.В. Мантуленко, А.А. Керженцева* // *Инновационная экономика* : материалы междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). – Казань : Бук, 2014. – С. 48–50.
7. *Нагайчук В.В.* Показники оцінки якості прибутку підприємства та їх залежність від обраної стратегії / *В.В. Нагайчук* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchtei/2011_2_1/NV-2011-V2_23.pdf.
8. Система корпоративного управління в Україні: Отчет о результатах исследования ООО «КМППГ-Украина», проведенного в сотрудничестве с профессиональной ассоциацией корпоративного управления [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kpmg.com/UA/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/KPMG-Corporate-Governance-Survey-Ukraine-key-learnings.pdf>.

9. *Ткаченко Є.Ю.* Сучасні підходи до управління прибутком промислового підприємства / *Є.Ю. Ткаченко* // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2011. – № 47. – С. 270–276.
10. *Харченко С.В.* Современные информационные модели учетного обеспечения управления и формирования прибылью / *С.В. Харченко* // Молодой ученый. – 2013. – № 12. – С. 377–382.
11. *Чешко С.О.* Модели управления прибылью / *С.О. Чешко* // Молодой ученый. – 2013. – № 6. – С. 474–477.
12. *Чорна О.М.* Механізм управління прибутком в Україні / *О.М. Чорна, О.О. Мацнєва* // Фінанси, банки, інвестиції : науковий вісник. – 2012. – № 1. – С. 30–35.

ЛАГОВСЬКА Олена Адамівна – доктор економічних наук, професор, декан факультету обліку і фінансів Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми обліково-аналітичного забезпечення вартісно-орієнтованого управління.

Тел.: 24–09–95.

E-mail: lagovskaya1@meta.ua.

ЯКИМЕНКО Марія Володимирівна – здобувач кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблеми бухгалтерського обліку формування, розподілу та використання прибутку.

E-mail: mashay1990@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2015.